

## Yleisteos läntisen maailman sotahistoriasta

■ JUHO WILSKMAN

Janne Malkki, Risto Marjomaa, Jyri Raitasalo, Tero Karasjärvi ja Joonas Sipilä: *Sodan historia*. Otava 2008.

Suomessa julkaistaan melko paljon kirjoja sotahistoriasta, jopa siinä määrin, että julkisuudessa asiasta on suorastaan valitettu. Kuitenkin jos jätetään huomiotta maamme viimevuosisadalla koskeneet sodat, putoaa suomeksi julkaistujen sotahistoriaa käsittelevien teosten määrä jyrkästi. Muun maailman sotahistoriasta on saatavilla lähinnä hyvin suurelle yleisölle tarkoitettuja vaihtelevan tasoisia ulkomaisia käännosteoksia. Ennen *Sodan historian* ilmestymistä edellinen suomenkielinen yleisteos sotahistoriasta, Jussi T. Lappalaisen *Aseet ja taistelut*, julkaistiin vuonna 1989, minkä jälkeen sotahistorian saralla on tapahtunut merkittäviä edistysaskelia. Lisäksi John Keeganin uusien näkökulmien esille tuojana ansiokas *Sodankäynnin historia* (Hutchinson 1993) käännettiin suomeksi vuonna 2006.

*Sodan historia* perustuu *Suomen sotilas* -lehdessä (2/2005–2/2007) julkaistuihin artikkeleihin. Kirjoittajat haluavat tiivistää maailman sotahistorian päälinjat yhteen teokseen. Kyseessä on Lappalaisen *Aseet ja taistelut* -kirjan seuraaja eli suurelle yleisölle tarkoitettu yleisteos maailman sotahistoriasta, joka soveltuu myös korkeakoulujen oppikirjaksi. Teos etenee kronologisesti aina varhaisemmista todisteista sodankäynnistä pohdiskeluihin sodankäynnin tulevaisuudes-

ta. Painopiste on yllättävän pitkälti vanhoissa ajoissa. Kirjassa, jonka varsinainen tekstiosuus on 215 sivua, tullaan 1600-lukuun ja ”modernien valtioiden” sotalaitoksiin vasta sivulla 125. Tämä käy toki terveellisenä muistutuksena siitä, että monet nykyhetken ainutlaatuisilta ja uusilta näyttävät ilmiöt ovat sitä vain pinnallisesti tarkasteltuna.

Maailmalla tarkoitetaan *Sodan historiassakin* valitettavasti pitkälti länsimaailmaa, sillä käsittely on varsin Eurooppa-keskeistä ja muun maailman sotahistoriaan puututaan vain ylimalkaisesti. Eurooppakeskeisyys ei johdu siitä, etteivätkö tekijät tietäisi, että maanosamme ulkopuolellakin on historiaa. Monet heistä ovat tehneet tutkimuksia Aasian ja Afrikan historiaan liittyen. *Sodan historian* esipuheessa Janne Malkki jopa ilmoittaa tekijöiden suurelta osin allekirjoittavan ”nuriinat” Eurooppa-keskeisen tarkastelun heikkouksista. Ratkaisua kuitenkin perustellaan sillä, että uuden ajan alusta lukien läntinen maailma on suurelta osin ollut sodankäynnin muutosten liikkeellepaneva voima ja kaikkialla maailmassa nykyiset sotalaitokset, asejärjestelmät ja sodankäyntimenetelmät perustuvat pitkälti länsimaissa tapahtuneeseen kehitykseen.

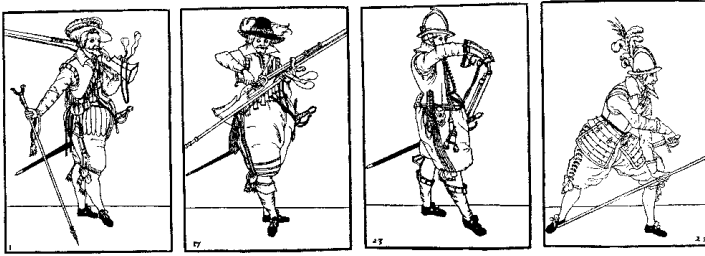
Huolimatta yleisteoksen luonteestaan ja ”perinteisestä” kronologisesta rakenteestaan kansainvälisen sotahistoriantutkimuksen virtaukset vaikuttavat *Sodan historiassa* selvästi taustalla. Suomalaisuus ilmenee lähinnä siinä, että maamme sotahistoriaa käytetään antamaan havainnollisia esimerkkejä erityisesti toista maailmansotaa käsiteltäessä.

Tekijöiden tavoitteena on ollut valottaa sotalaitosten organisoin-

nin, yhteiskunnan rakenteiden ja teknologian toisilleen ja sodankäynnille asettamia reunaehtoja. Samalla ilmoitetaan, ettei teoksessa täysin unohdeta merkittäviä sotapäälliköitä ja suuria taisteluita, eli niin sanottua perinteistä sotahistoriaa. Kultakin oman lukunsa ansainneelta aikakaudelta esitellään tietolaatikoissa yksi kenttätaistelu, yksi sotilas (tai pikemminkin sotilasryhmä), yksi sotapäällikkö tai sodankäynnin teoreetikko sekä yksi muu merkittävä asia – yleensä meritaistelu. Tietolaatikoita olisi voitu varata myös aseille ja varusteille. Teknologian kehityksen yleisiä linjoja käsitellään itse tekstissä, mutta yksityiskohtaisempaa informaatiota antavat tietolaatikat aseista olisivat havainnollistaneet asiaa.

Historiantutkimuksessa, sotahistoria mukaan lukien, on nykyään tapana avata uusia näkökulmia antropologian avulla. Tämä näkyy myös *Sodan historian* ensimmäisessä luvussa, jossa pyritään määrittelemään, mitä sota on. Luvussa painotetaan sodan monimuotoisuutta. Yhteisenä nimittäjänä sodalle pidetään lähinnä sitä, että kyseessä on yhteisöjen välinen järjestäytynyt väkivaltainen toiminta, jossa käytetään joukkovoimaa. Viimeaikoihin asti sodankäynti on myös ollut lähes täysin miesvaltainen toimiala. Todennäköisesti miehet ovat olleet siihen fyysisesti sopivampia.

Teoksen perusviesti on, että koska sotajoukot ovat yhteisöjensä edustajia ja maailmanhistoriassa on ollut hyvin paljon erilaisia yhteisöjä, ovat näiden yhteisöjen sotalaitokset (ja samalla ilmeisesti sodankäynti) eronneet suuresti toisistaan. Kuitenkin sotalaitosten on reagoitava toistensa muodostamaan uhkaan, mikä käytännössä tarkoittaa, että



Sodan historia -kirjassa on hyvä kuvitus ja tietoja täydennetään erillisillä lyhyillä artikkeleilla. Kuvitusta kirjasta, Otava.

voitokkaiden vastustajien luomiin haasteisiin on vastattava joko kopiaimalla näiden menestyksen salaisuus (esim. aseistus, organisaatio tai taistelutapa), kehittämällä siihen sopiva vastamenetelmä tai antautumalla. Vuosituhantisen kehityksen kautta armeijat ovatkin muuttuneet yhä enemmän toistensa kaltaisiksi. Tämä teesi olisi voinut näkyä teoksessa vahvemmin. Nyt se jää peittoon ja osittain myös tapahtumahistorian alle.

Ajoittain kirja menee melkoiseksi perättäin seuraavien valtakuntien sekä sotilasmahtien kavalakadiksi ja alkaa muistuttaa jonkinlaista maailmanhistorian yleisteosta. Koska yleiselle tapahtumahistorialle kuuluu tällaisessa teoksessa pelkkä taustoitusröoli, tulisi se supistaa minimiin. Tiukempi kiinnipitäminen perusteellisissa olisuttanut ja samalla mahdollistanut monien nyt vajavaiselle käsittelylle tai kokonaan teoksen ulkopuolelle jääneiden asioiden tarkastelun. Itse teesistä voisi vielä huomauttaa, ettei se jolta kopioidaan, ole välttämättä aina vastustaja – ellei vastustajan ymmärretä hyvin laajasti tarkoittavan kaikkia muita sotilaitoksia, myös omien liittolaisten, tai jopa oman sotilaitoksen toisia yksikköjä.

Asiantuntevasta kirjoittajajoukosta huolimatta tällaisiin yleiste-

oksiin pujahtaa helposti virheitä ja lisäksi on pakko tiivistää tavalla, joka saattaa jättää lukijalle väärän mielikuvan. Monet kysymykset ovat myös kiistanalaisia ja tulokinnanvaraisia. Jälkimmäisiin en puutu tässä.

Ensimmäisessä luvussa viitataan atsteekkien ”kukkaissotiin”, joita käytiin vain ihmisuhreihin tarvittavien vankien saamiseksi. Nämä ”kukkaissodat” olisivat sitten pitkittyessään muuttuneet ”tavanomaisemmiksi” sodiksi, joissa oli enemmän tappamista. Kuitenkin kaikissa nykyisen Meksikon alueen muinaisten korkeakulttuurien sodissa vastustaja pyrittiin pikemminkin ottamaan vangiksi (ja uhrattavaksi) kuin tappamaan. ”Kukkaissotia” atsteekit kävivät vain muutaman yhteisön kanssa tilanteissa, jolloin tavallisia sotaretkiä ei ollut tiedossa. Voisi myös huomauttaa, että atsteekkien päävastustajat ”kukkaissodissa”, tlascalalaiset, katsoivat käyvänsä ankaraa puolustussotaa vierasta valloittajaa vastaan, ja ehkäpä koko ”kukkaissota” oli vain atsteekkien yritys sellittää, miksi he eivät kyenneet kukistamaan pientä mutta sitkeää vastustajaansa.

Luvussa ”Vanhan maailman imperiumit” viitataan ”skyyttalaisiin sotavaunuihin”, joita Persian suurkuninkaan Dareios III olisi käyt-

tänyt Gaugamelan taistelussa 331 eaa. Ilmeisesti englanninkielinen termi *scythes*, eli sirpeillä varustettu, on ymmärretty virheellisesti tarkoittavan skyyttalaisia, antiikin aikana Euraasian aroilla vaikuttanutta kansaa. Skyyttalaisia kyllä kerrotaan olleen Dareioksen armeijassa, mutta he palvelivat ratsuväkenä.

Keskiaikaa käsittelevässä luvussa (”Sotaherroja ja ratsumiehiä”) väitetään, että muslimit olisivat kukistaneet Espanjan ostrogootit. Kyseessä olivat kuitenkin visigootit. Lisäksi välittyy kuva, että kalifeilla alkoi olla vaikeuksia saada armeijoita kokoon, koska monet muslimeiksi kääntyneet painottivat rauhanomaista islamin tulkintaa. Oikeastaan kalifaatissa 700–800-luvuilla tapahtunut armeijan ammattimaistuminen oli vain luonnollista seurausta naapurejaan valloittamaan lähteneen ”heimofederaation” muuttumisesta keskitetystä ja itsevaltaisesta hallituksi imperiumiksi, jonka sodat olivat joko kaukaisia rajakonflikteja tai sisällissotia. Mamelukien eli orjasotilaiden käyttö ei myöskään johtunut muslimien haluttomuudesta taistella toisia muslimeja vastaan, pikemminkin päinvastoin. Kalifi halusi sisäisiin konflikteihin armeijan, joka olisi lojaali vain hänelle.

Luvussa kerrotaan *jihadia* käydyn oikean uskon puolustamiseksi ja levittämiseksi sekä lisätään, että maailman katsottiin olleen jaetun kalifien johtamien uskovaisten maahan ja uskottomien maahan, joiden välillä vallitsi sotatila kunnes kaikki olisivat kääntyneet islamiin. Muslimien valloitusssodat kristittyjä vastaan eivät kuitenkaan olleet pakkokäännytyssotia. Kalifit ja monet uskonoppineet halusi-

vat koko maailman poliittista alistamista muslimihallitsijoille, mutta *Koraani* takaa alistetuille kristityille ja juutalaisille oikeuden harjoittaa uskoaan muslimivallan alla.

Keskiaikaa ja uuden ajan alkua käsittelevät luvut menevät monessa suhteessa kronologisesti päällekkäin. Ilmeisesti taustalla on hämmöittänyt keskustelu ”sodankäynnin vallankumouksesta”, joka uuden ajan alussa olisi täydellisesti muuttanut eurooppalaista sodankäyntiä. Jälkimmäiseen lukuun otetut asiat, jotka olisivat sopineet esitettäväksi jo aiemmin, ovat nimittäin yleensä liitetty ”sodankäynnin vallankumousta” koskevaan keskusteluun. Nykyään teoria ”sodankäynnin vallankumouksesta” uuden ajan alussa on saanut osakseen paljon kritiikkiä, eikä *Sodan historia* sinänsä otakaan kantaa ”sodankäynnin vallankumouksen” puolesta. Sivulla 115 väitetään, ettei hussilaissodissa 1400-luvun alussa käytetyille tykistöillä varustetuille vaunulinakkeille löytynyt välittömiä seuraajia. Kuitenkin unkarilaiset turvautuivat useasti 1400-luvulla vaunulinakkeisiin ja turkkilaiset osmanit omaksuivat käytännön heiltä. Vaunulinakkeet auttoivat osmanejä lyömään Egyptin mamelukit seuraavan vuosisadan alussa.

Seuraava luku (”Ammattisotilaiden maailmanvalloitus”) kattaa ajanjakson 1600-luvun alusta Ranskan vallankumouksen puhkeamiseen. Siinä annetaan ymmärtää ampuma-aseiden yleistyneen, koska ne vaativat sotilailta vähemmän ammattitaitoa kuin keihäät. Itse aseiden käsittely ei kuitenkaan ollut sen helpompaa. Tuohon aikaan myös tuliaseilla varustetuilta miehiltä alettiin vaatia kykyä toimia säännöllisissä muodostelmissa keihäsmies-

ten tapaan. Keihäsmiehet ottivat avoimissa taisteluissa enää harvoin yhteen, ja tuolloin keihäinä käytetyt usean metrin pituiset piikit soveltuivat huonosti kahakointiin ja piirityksiin.

Luku kahdeksan (”Kansakuntien armeijat”) ulottuu Ranskan vallankumouksesta ensimmäiseen maailmansotaan ja luvussa yhdeksän käsitellään maailmansodat. Mielestäni olisi voitu painottaa enemmän taistelukentän muutosta, jonka aiheuttivat satojen metrien päähän tarkat ja nopeasti ampuvat kiväärit sekä tykit, jotka ampuivat niin kauaksi, ettei miehistö voinut nähdä kohdetta. Tätä muutosta on eräässä tuoreessa artikkelissa kuvattu ”todelliseksi sodankäynnin vallankumoukseksi”. Tiheistä muodostelmista oli pakko luopua, taistelukentät muuttuivat taistelualueiksi ja ikään kuin tyhjenivät miesten ja kaluston pyrkiessä olemaan mahdollisimman piilossa.

Kirjan kaksi viimeistä lukua käsittelevät kylmää sotaa ja sodankäynnin tulevaisuutta. Sodankäynnin tulevaisuutta pohtiva luku käy myös kirjan yhteenvedosta. Keskeisin huomio lienee, että vastustajien teknologiaa on vielä suhteellisen helppo kopioida, mutta sodankäynnin kehityksen vaatimat taktiset ja organisatoriset muutokset saattavat pakottaa suuriin yhteiskunnallisiin ja kulttuurisiin mullistuksiin, jotka voivat olla kivuliaita ja herättää suurta vastarintaa. Tulevaisuuden pohdinnassa korostuvat sotilaitosten ammattimaistuminen ja ajautuminen erilleen muusta yhteiskunnasta. Lopulta kuitenkin todetaan, että tulevaisuus on arvaamaton. Tästä ei voi olla eri mieltä. Mielenkiintoisempaa olisi ollut lähteä pohtimaan sodan-

käyntitapojen ja yhteiskuntajärjestyksen suhdetta. Nykyisissä konflikteissa vastustajan muodostavat useimmiten terroristit ja sissijärjestöt. Voiko avoimuutta ja demokraattisia arvoja korostava yhteiskunta sopeutua tällaiseen uhkaan?

Lopussa tarjotaan kirjallisuutta niille, jotka haluavat syventää tietoaan jostain aiheesta. Teoksia myös luonnehditaan muutamalla sanalla. Lisäksi kirjassa on varsinkin tutkijoille hyödyllinen sanasto keskeisimmistä sodankäynnin historiaa koskevista termeistä. Kuten monella muullakin tutkimuksen saralla, on sotahistoriassa vaikea keksiä suomenkielistä vastinetta erilaisille vieraskielisille termeille eikä kunnon konsensusta käännöksistä ole. *Sodan historia* tarjoaa ainakin mallin. Sen sijaan hakemisto puuttuu.

Kirjallisuusluettelo ei pyrikään olemaan täysin kattava, mikä tällaisessa teoksessa olisikin mahdollista. Se antaa kuitenkin varsin hyvän pohjan niille, jotka haluavat syventää tietoaan jostain aiheesta. Olisin toivonut luettelosta löytyvän vielä ainakin John Francen *Western Warfare in the Age of the Crusades 1000–1300* (UCL 1999) ja Rupert Smithin *The Utility of Force: The Art of War in the Modern World* (Allen Lane 2005). Rajaustensa puitteissa Francen teos on mielestäni paras yleisesitys keskiajan sodankäynnistä. Rupert Smith puolestaan käsittelee nykyajan sodankäyntiä ja se keskittyy erityisesti erilaisiin matolan intensiteetin konflikteihin. Teos on saanut paljon huomiota varsinkin Isossa-Britanniassa. Hieman ihmetyttää, miksi Martin van Creveldin *Supplying War* on kirjallisuuslistassa maailmansotiin keskitettyjen teosten kohdalla. Van Creveld aloitti teoksensa noin vuodesta

1600 ja se uudisti käsityksiä sodankäynnistä koko uuden ajan Euroopassa. Kaveh Farrokhin uutukaisista *Shadows in the Desert: Ancient Persia at War* (Osprey 2007) olisi kirjan saaman vastaanoton huomioonottaen kannattanut luonnehtia kiistellyksi.

Sanaston suhteen voisi huomauttaa, että kreikkalaista tulta käytettiin jo 600-luvulla eikä 900-luvulla, kuten kirjassa julistetaan. Yhdistelmäjouste kirjassa sanotaan, että se valmistettiin ”laminoimalla yhteen useita materiaaleja, kuten eri puulajeja, eläimen jänteitä ja luuta”. Yleisin yhdistelmäjouste tyyppi valmistettiin kuitenkin puusta, jänteestä ja sarvesta. Luuta käytettiin vain vahvistamaan kädensijaa ja jousen sakaroita. Varhaista sodankäyntiä käsittelevässä luvussa väitetään liioitellen yhdistelmäjousten kantaan olleen moninkertainen yksipuusiin jouste verrattuna.

*Sodan historiassa* on onnistunut mustavalkoinen kuvitus ja teos on selkeästi kirjoitettu. Yllä luetellut virheetkin ovat lähinnä tulkintakäsitteitä pikkuasioista ja saattavat liittyä pikemminkin asioiden muotoiluun. Teos varmasti avartaa tavallisen lukijan kuvaa sodankäynnistä ja siihen tutustuminen voisi olla hyväksi myös niille tutkijoille, joille sodankäynnin historia ei ole varsinainen erikoistumisalue. Sodankäynnin vaatimukset ovat olleet muokkaamassa yhteiskuntaa ja, kuten *Sodan historiassa* todetaan, niillä on ollut merkittävä vaikutus esimerkiksi hyvinvointivaltion syntyyn ja naisten emansipaatioon.

**Kirjoittaja on sotahistoriaan erikoistunut yleisen historian jatko-opiskelija Helsingin yliopistosta.**